

ป่าชุมชนโนนใหญ่ ตำบลอีเซ ตำบลเสียว กิ่ง อ.โพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

1) ที่ตั้งและสภาพทั่วไป

ป่าชุมชนโนนใหญ่มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 2,224 ไร่ ล้อมรอบไปด้วยชุมชน 5 ชุมชน ได้แก่ บ้านหนองโน บ้านเสียว ตำบลเสียว บ้านหนองหนัก บ้านหมาจอก บ้านอีเซ กิ่งอำเภอ โพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

ป่าชุมชนโนนใหญ่อยู่ ห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษ ประมาณ 35 กิโลเมตร ไปทางทิศ ตะวันตกตามถนนสาย ศรีสะเกษ – รัตนบุรี ทางหลวง หมายเลข 226 ถึงหลักกิโลเมตรที่ 20 สี่แยกส้มป่อย ตรงไปเข้าทางหลวงหมายเลข 2076 อีกประมาณ 8 กิโลเมตร ถึงตัวอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ ขับตรงไปทาง อำเภอรัตนบุรีอีก 5 กิโลเมตร ด้านขวามือจะพบ โรงเรียนบ้านอีเซ เลี้ยวซ้ายเข้าไปอีกประมาณ 2 กิโลเมตร จะถึงพื้นที่ป่าชุมชน

ลักษณะป่าชุมชนโนนใหญ่ เป็นป่าผสม ประกอบด้วย ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณแล้ง ป่าเต็งรัง และป่าบุงป่าทาม ลักษณะพืชพรรณจึง มีความหลากหลายตามสภาพป่า ในป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณแล้ง ต้นไม้หลักจะเป็นต้นยาง นานาก กระบก ตะแบก พันชาติ มะค่า อะลาง แดง ประดู่ มะค่าแต้ เป็นต้น ในป่าเต็งรัง เป็นป่าในเขตพื้นที่มีหน้าดินตื้น ดินชั้นล่าง เป็นหินลูกรัง ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้ตะแบก ในเขตพื้นที่ลุ่มริมน้ำซึ่งเป็นป่าบุง ป่าทาม พืชหลักเป็นไม้หว้า ไม้สะแก เสียว ต้นจิกน้ำ ต้นกระทุ่มน้ำ เป็นต้น

ประชากรของชุมชนรอบป่าโนนใหญ่เป็นกลุ่มชนชาวลาว บรรพบุรุษดั้งเดิมอพยพจาก เวียงจันทน์ โดยอพยพมาพร้อมกับพระยาตาและพระวอราชภัคดี ช่วงปี 3211-3241 การอพยพ ครั้งแรกมาตั้งหลักแหล่งที่จังหวัดหนองบัวลำภู และหนีการติดตามโจมตีของพระเจ้าศิริบุญสาร มาจนถึงบ้านทุ่ง (อ.สุวรรณภูมิ ในปัจจุบัน) จากนั้นข้ามแม่น้ำมูล เดินทางตามสายห้วยทับทันมา ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่เป็นชุมชนปัจจุบัน ชุมชนยุคแรกบริเวณป่าโนนใหญ่ได้แก่ บ้านเสียว บ้าน สามขา บ้านแปะ ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2435 ขยายเป็น บ้านหนองโน บ้านหมาจอก บ้านอีเซ บ้านแปะ บ้านหนองหนัก ซึ่งรวมเป็น 5 หมู่บ้านอนุรักษ์ป่าโนนใหญ่ในปัจจุบัน ป่าชุมชนโนน ใหญ่เป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญของชาวบ้านที่อยู่รอบๆ เป็นแหล่งหาอาหาร สมุนไพร นำไม้มา ใช้สอย และยังเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์อีกด้วย

2) สภาพปัญหาและความเป็นมาของการจัดการทรัพยากร

ป่าโนนใหญ่ที่เคยอุดมสมบูรณ์ ต้องได้รับผลกระทบจาก ทั้งที่เป็นนโยบายของรัฐ และการบุกรุกของบุคคล ซึ่งมีลำดับเหตุการณ์ ที่จะชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อ ป่าชุมชนโนนใหญ่ ดังนี้

ประมาณปี 2476-2500 เมื่อเส้นทางรถไฟได้ก่อสร้างถึงห้วยทับทัน กลุ่มกุลีและนายทุนจากต่างถิ่นซึ่งเดินทางมาพร้อมกับรถไฟ ได้เข้ามาตัดไม้เผาถ่านในเขตป่าโนนใหญ่ เพื่อลำเลียงไปจำหน่ายที่จังหวัดนครราชสีมาและกรุงเทพฯ ต่อมาได้สนับสนุนให้ชาวบ้านเผาถ่านโดยรับซื้อถ่านจากชุมชนรอบป่าโนนใหญ่ รวมทั้งการรับซื้อไม้แปรรูป กระทั่งถ่านราคาตกต่ำลงและไม้ใหญ่ในป่าใกล้หมด การค้าถ่านและไม้แปรรูปจึงซบเซาลง และในช่วงเดียวกันนี้ ประมาณปี 2480 เป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อาหาร ฝ้ายและเครื่องนุ่งห่มขาดแคลน รัฐบาลส่งเสริมให้เกษตรกรบุกเบิกชายที่ดินทำกิน ปลูกพืชไร่มีไร่อ้อย ไร่ฝ้าย ไร่ข้าว ชาวบ้านรอบป่าโนนใหญ่จึงได้ขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในป่าโนนใหญ่ ทำให้สภาพป่าลดลงอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งปี พ.ศ. 2497 เกิดภาวะฝนแล้งชาวบ้านโดยการนำของกำนันตำบลเสียวเห็นว่า ฝนแล้งเกิดจากการที่ป่าลดลงมาก จึงได้ชักชวนให้เลิกการทำไร่และปล่อยพื้นที่ให้ป่าฟื้นคืนสภาพ

ปี 2508 พืชตัวใหม่ ที่เป็นพืชเศรษฐกิจในยุคนั้นคือ ปอ ซึ่งได้พันธุ์ปอจากจังหวัดขอนแก่นได้แพร่ขยายมาถึงชุมชนในป่าโนนใหญ่ ประกอบกับปอขายได้ราคาสูง ชาวบ้านจึงกลับเข้าไปปลูกปอในป่าโนนใหญ่ซึ่งกำลังฟื้นสภาพจากการทำไร่ในช่วงแรก หลังจากปลูกปอได้ประมาณ 3 ปี แหล่งน้ำที่ใช้แช่ปอเริ่มเน่าเสียชาวบ้านจึงเลิกปลูกปอ จากนั้นมันสำปะหลังจากจังหวัดนครราชสีมาได้แพร่ขยายเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านจึงหันมาปลูกมันสำปะหลังขาย ต่อมา มันสำปะหลังราคาตกต่ำ ชาวบ้านจึงเลิกปลูกและปล่อยที่ดินให้ป่าฟื้นคืนสภาพไม่เข้าไปเปิดพื้นที่ตั้งแต่ช่วงแรกอยู่

ปี 2514 มีเนื้อที่ 16,050 ไร่ กรมป่าไม้ได้ประกาศให้พื้นที่ป่าบริเวณป่าโนนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ โดยเขตป่าสงวนซ้อนทับที่ตั้งของชุมชน ที่ดินทำกิน และพื้นที่ป่าเหลืออยู่ในช่วงแรกของการประกาศชาวบ้านไม่ทราบเรื่อง ประกอบกับทางเจ้าหน้าที่ไม่มีการจับกุมหรือเข้มงวดตามกฎหมายจึงไม่มีความขัดแย้งและชาวบ้านไม่ได้คัดค้านการประกาศ จนกระทั่งถึงปี 2528 กรมป่าไม้ ได้อนุมัติให้บริษัทเอกชนในจังหวัดศรีสะเกษ เช่าพื้นที่ป่าโนนใหญ่จำนวน 500 ไร่ เพื่อปลูกสวนปาล์มคาลิปัตส คามาลดูเลซิส โดยกรมป่าไม้อ้างว่า ป่าโนนใหญ่เสื่อมโทรมและนโยบายป่าไม้แห่งชาติปี 2528 กำหนดให้เอกชนเช่าพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมปลูกสร้างสวนป่า เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ

การเช่าพื้นที่ของเอกชนก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนรอบป่าโนนใหญ่ เนื่องจากพื้นที่เช่าเป็นป่าพื้นที่สภาพในระดับที่เป็นป่าสมบูรณ์ และเป็นพื้นที่ซึ่งชาวบ้านถือสิทธิการครอบครองต่อเนื่องมาจากยุคของการทำไร่ ประกอบกับผู้เช่าได้ไถ่ทำลายป่าเดิมทิ้ง พร้อมกับขายเนื้อไม้ และขุดดินลูกรังขายซึ่งสวนทางกับเหตุผลในการเช่าอ้างว่า เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า

ชุมชนได้ร่วมกับนักศึกษาคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สํารวจป่าตามหลักเกณฑ์การกำหนดสภาพป่าเป็นป่าเสื่อมโทรมหรือป่าสมบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า ป่าโนนใหญ่เป็นป่าสมบูรณ์ ชาวบ้านและสภาตำบลเสียว จึงร่วมกันเสนอเรื่อง ให้กรมป่าไม้ทบทวนและระงับการให้เช่าพื้นที่แต่ไม่ได้รับการแก้ไข จึงนำไปสู่การชุมนุมประท้วงหลายครั้ง กระทั่งรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรฯ สั่งให้ทบทวนสัญญาเช่า และเอกชนยินยอมถอนตัวออกจากพื้นที่เช่า โดยที่สัญญาเช่าพื้นที่ป่ายังคงมีอายุการเช่าจนถึงประมาณปี 2548

3) กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1. เกิดการรวมตัวเพื่อก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมตำบลเสียว เพื่อทำหน้าที่อนุรักษ์พื้นที่ป่าโนนใหญ่ ต่อมาพัฒนามาเป็นคณะกรรมการชาวบ้านอนุรักษ์ป่าโนนใหญ่ ตั้งแต่ พ.ศ.2535

2. จัดหาทุนโดยการจัดทำผ้าป่า ระหว่างปี 2539-2541 จัดทุกปี ได้เงินทุนมาจำนวนหนึ่งนำไปจัดซื้อที่จากผู้ครอบครองเดิมได้พื้นที่ป่ากลับมา 8 ไร่

3. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่น โดย 2542 คณะกรรมการป่าชุมชนโนนใหญ่ได้ร่วมมือกับโรงเรียน และราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียง จัดกิจกรรมปลูกป่าในพื้นที่ จำนวน 6 ไร่ ที่เหลือ 2 ไร่ กันพื้นที่ไว้เพื่อทำการขุดบ่อน้ำ ให้เป็นแหล่งน้ำสำหรับสัตว์ป่า เพื่อความชุ่มชื้นในพื้นที่ ปีต่อมา ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเสียว ได้จัดสรรงบประมาณในการขุดบ่อน้ำที่ทางคณะกรรมการป่าชุมชนได้กันพื้นที่ไว้จำนวน 2 ไร่ และมีการจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้เสริมเข้าไปในพื้นที่เพิ่มเติม

4. จัดสร้างศูนย์ศึกษาทางนิเวศน์ ในปี พ.ศ. 2544 โดยได้รับเงินทุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) เพื่อเป็นแหล่งศึกษาระบบนิเวศวิทยาในป่าชุมชน สำหรับเด็ก เยาวชน และบุคคลทั่วไป

5. การจัดการไถในการดูแลรักษาป่า การจัดการขององค์การบริหารบ้านเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโนนใหญ่ 5 หมู่บ้านรอบป่าโนนใหญ่ จะแบ่งเขตการดูแลรักษาป่าของแต่ละชุมชน โดยจะเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้าน บ้านละ 10 คน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะรวมกันเป็น

นอกจากกรรมการที่ชาวบ้านเลือกตั้ง ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจะเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารป่าชุมชน 1 ชุด จำนวน 11 คน ประกอบด้วยตัวแทนบ้านละ 2 คน และประธาน 1 คน คณะกรรมการบริหารจะทำหน้าที่ประสานงานแต่ละงานหมู่บ้าน และดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า

คณะกรรมการฯ ได้ตรากฎระเบียบการอนุรักษ์ป่า โดยจัดประชุมชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน เพื่อระดมความเห็น ขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่า ข้อห้าม และบทลงโทษเมื่อได้ความคิดเห็นจากแต่ละหมู่บ้าน คณะกรรมการจะรวมความเห็นและตราเป็นร่างกฎระเบียบป่าชุมชนโนนใหญ่ขึ้น จากนั้นนำกลับไปประชุมเพื่อขอมติจากชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน เมื่อได้รับฉันทานุมัติจากชาวบ้านทุกหมู่บ้านแล้วจึงตราเป็นกฎระเบียบของป่าชุมชน และกฎระเบียบป่าโนนใหญ่จะมีการหารือเพื่อปรับปรุงร่วมกันกับชาวบ้านอยู่เสมอ

นอกจากนี้คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชน โนนใหญ่ ยังได้กิจกรรมในการดูแลรักษาป่า เพื่อให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ไม่ถูกบุกรุกทำลาย โดยกำหนดเป็นมาตรการระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ดังนี้

- มาตรการระยะสั้น ได้แก่ การจัดแบ่งเวรยาม ออกลาดตระเวนพื้นที่ทั่วไปของป่า

และให้ราษฎรเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เมื่อพบเบาะแสผู้กระทำผิดให้รีบแจ้งคณะกรรมการทราบ

- มาตรการระยะปานกลาง ได้แก่ จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้รอบแนวเขตป่าชุมชน และจัดกิจกรรมให้นักเรียน เยาวชน ได้ไปศึกษาหาความรู้ในป่า

- มาตรการระยะยาว ได้แก่ จัดให้มีการเรียนการสอน ศึกษาหาความรู้ในป่า และขอสนับสนุนเงินงบประมาณจากทางหน่วยงานราชการ รวมทั้งสร้างจิตสำนึกในการรักษาป่าให้กับเยาวชน

4) หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน

- สำนักงานป่าไม้จังหวัดศรีสะเกษ
- ศูนย์ศึกษาและพัฒนาวนศาสตร์ชุมชนที่ 5 หน่วยงานสาขา 1 อำเภอน้ำแกเลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ
- องค์การบริหารส่วนตำบลอีเซ และตำบลเสียว
- โรงเรียนบ้านอีเซ

5) ผลที่เกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลง

1) สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิตเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2538

2) ได้รางวัลป่าพื้นบ้านอาหารชุมชนดีเด่น ประจำปี 2543 จากกรมป่าไม้

3) ปี พ.ศ. 2546 สืบเนื่องจากกระบวนการการจัดการป่าชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ทางธรรมชาติของเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านอีเซ จึงได้มีผู้บริจาคที่ดินเพิ่มเติมจำนวน 8 ไร่ จากนายเหลี่ยม นัยบุตร และศูนย์ศึกษา

และพัฒนานวนศาสตร์ชุมชนที่ 10 (ศรีสะเกษ) สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ (ศูนย์ศึกษาและพัฒนานวนศาสตร์ชุมชนที่ 5 หน่วยงาน 1 อำเภอ น้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ เดิม) ได้เข้ามาให้การสนับสนุนในการจัดทำแปลงสาธิตระบบวนเกษตร จำนวน 75 ไร่

4) ปี พ.ศ. 2547 จากการดำเนินงานด้านป่าชุมชนที่ทำต่อเนื่องมาโดยตลอด ชาวบ้านหนองฮู ตำบลอีเซ ได้ร่วมกันบริจาคพื้นที่เพื่อจัดทำเป็นป่าชุมชน จำนวน 1,032 ไร่ และได้รับมอบใบประกาศเกียรติคุณจากท่านผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ

5) ปี พ.ศ. 2548 กลุ่มปฏิบัติการกิจในราชการบริหารส่วนภูมิภาค (ด้านป่าไม้) จังหวัดศรีสะเกษ ได้เข้ามาดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน และโครงการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ตามแนวพระราชดำริ 72 พรรษา โดยมีหมู่บ้านรอบป่าชุมชนโนนใหญ่เข้าร่วมโครงการจำนวน 12 หมู่บ้าน และมีการจัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้วันวิสาขบูชา

6) ปี พ.ศ. 2549 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลอีเซ ตำบลเสียว ได้จัดสรรงบประมาณในการทำแนวกันไฟ รอบป่าชุมชน และได้ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมปลูกป่า

ในช่วงการต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อปกป้องป่าโนนใหญ่จากกลุ่มธุรกิจ ที่ได้รับสัมปทานเช่าพื้นที่เมื่อปี 2528 ถึงปี 2530 สุริยงค์ บุรมย์ ครูนักสู้ลูกบ้านเสียว ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเลขานุการสภาตำบลเสียว กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า “เหตุการณ์ในครั้งนั้นยอมรับว่า กลัวจนขนาด

ต้องกินข้าวในห้องนอน ถูกขู่และใช้สงครามจิตวิทยาโดยการขั้บรรทมวนรอบ ๆ บ้านทั้งกลางวันและกลางคืน ครอบครัวของเราเองก็เป็นห่วงเรามาก แต่ถ้าเราไม่ทำชาวบ้านก็จะไม่มีผู้นำและคงลำบาก จึงต้องทำ ทำเพราะเราเป็นคนในพื้นที่ เป็นพี่น้องกับชาวบ้านส่วนใหญ่ที่นี่ ป่าโนนใหญ่เป็นของพวกเขาเราคนที่นี่” เพราะการต่อสู้ครั้งนั้น ป่าชุมชนโนนใหญ่จึงได้อยู่เกื้อกูลชุมชนมาจนถึงวันนี้ “การต่อสู้เพื่อปกป้องป่าโนนใหญ่เป็นผลมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะชาวบ้านร่วมมือกันด้วยความสามัคคีเพราะทุกคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม” พ่อทองสา โสดี ผู้เคยนำพาลูกหลานสู้เพื่อพิทักษ์ผืนป่าโนนใหญ่ กล่าวอย่างภาคภูมิใจในวัยอันชราของผู้เฒ่าที่ได้ฝากมรดกอันมีค่าไว้ให้ลูกหลานได้พึ่งพาและดูแลรักษาสืบไป

